

Szakirodalmi informatika és információs menedzsment

A posztgraduális képzés továbbfejlesztése az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén

Sebestyén György

Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén 1975. óta bevezetett és kétéves időközönként megindított posztgraduális informatikusképzés előzményeiről, kialakulásáról, valamint az 1989. évi terjedő tapasztalatairól és eredményeiről már több előadás is elhangzott, az ezeket összegező tanulmány pedig ez év elején a szakasjtóban is megjelent¹.

Az 1989-ig terjedő korszak tapasztalatai azt mutatják, hogy a tanszékünkön folyó posztgraduális informatikusképzés nemzetközi összehasonlításban sem tekinthető elszigetelt jelenségnek, sőt legtöbb lényeges célkitűzésében és elemében nagyfokú hasonlóságot mutat a nyugat-európában folytatott közgyűjteményi informatikusképzéshez. Elsősorban az Oslóban működő Norvég Könyvtár és Információtudományi Főiskola és a Genfi Könyvtárosképző Iskola tevékenységének ismeretében állapítható meg az, hogy nemcsak hazánkban, de a nevezett nyugat-európai országokban is a képzést szigorúan posztgraduális formában, egyértelműen a felsőfokú könyvtárosképzés részeként, az erre a célra kijelölt, országos hatáskörű oktatási intézményeknél folytatják, méghozzá sikeres felvételi vizsga után és négy félév időtartamig. A fenti szervezeti jellegű hasonlóságokon kívül sok analógia található magának a tananyagnak is szinte minden lényeges elemében. Ha megvizsgáljuk a későbbiekben részletesebben tárgyalandó *1. és 2. táblázatokban* szereplő tantárgyakat, ezek - egy-két eltéréstől vagy módosított formától eltekintve - mind-mind fellelhetők a genfi és az oslói tantervekben is².

A tanszékünkön folyt posztgraduális informatikusképzés 1989-ig a következő alapvető célkitűzések megvalósítását tekintette feladatának:

olyan felsőfokú végzettségű szakmai információs szakemberek képzése, akik a vállalatoknál, a kutató és fejlesztő intézeteknél, központi és ágazati tájékoztatási intézményeknél, valamint a felsoroltak irányító szerveinél képesek

- a korszerű szakmai (tudományos és műszaki) információs igények felmérésére és kielégítésére,
- a szakmai információs rendszerek, szakirodalmi információs bázisok szervezésére,
- a szakmai információk döntéshozatali céllal történő elemzésére és szintetizálására,
- a szakmai információs tevékenység automatizálásának megszervezésére,
- az audio-vizuális tájékoztatás, a szakmai propaganda munka megszervezésére,
- a különböző nemzetközi információs együttműködési programokban történő részvételük megszervezésére,

- a nyugat-európai és észak-amerikai - többnyire online - informatikai szolgáltató központok és adatbázisok szolgáltatásának nyereséges felhasználására,
- az informatika elméleti kérdéseivel való tudományos igényű foglalkozásra.

A felsorolt célkitűzések jelenleg is érvényben vannak, azonban szükségesnek látszik ezek bizonyos fokú kiszélesítése és az is, hogy a megvalósítás minél jobban igazodjék a korszerű igények szabta feltételekhez.

A korszerű igények által diktált követelmények három fő területen foglalhatóak össze:

- a számítástechnikai, és elsősorban a személyi számítógépekkel kapcsolatos ismeretek arányának jelentős mértékű növelése a tananyagban;
- az információ menedzsment nemzetközi vonatkozásban rendkívül jelentős, de hazánkban is egyre jobban felismert és terjedő tapasztalatainak, módszereinek és eredményeinek széles körű bevezetése;
- az informatikusok képzésének kiterjesztése a könyvtárak és a dokumentációs központok területéről a közgyűjteményekre (levéltárak, múzeumok, zenei gyűjtemények).

A számítástechnikai ismeretek bővítésének vonatkozásában már az elmúlt évek során is tett tanszékünk nem elhanyagolható erőfeszítéseket. Az 1987-ben indított évfolyamunk 2., 3., és 4. féléveinek során jelentős arányban növeltük a személyi számítógépekre épített információs és adatbáziskezelő rendszerek oktatására szánt óraszámot. Ez egyben a gyakorlati foglalkozások arányát is megemelte. A számítástechnikai gyakorlatok megszervezésében igen fontos segítséget kaptunk az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézetétől, valamint az ELTE Számítóközpontjától. Ezeknek a törekvéseknek az eredményeképpen a géptermi gyakorlatok a 3. félévben az összóraszám 45%-át, az adatmodellezési, rendszerszervezési és gépesítési foglalkozások pedig a 4. félév óraszámának mintegy a felét képezték.

A gyakorlatok arányának megnövelése véleményem szerint nem rontja a posztgraduális képzés tudományos színvonalát. Ezen a téren igyekszünk követni a Genfi Könyvtárosképző Főiskola úgynevezett *“klinikai megközelítési módját”*, amelynek lényege abban áll, hogy a hallgatók először a gyakorlatok keretében szembesülnek a legfontosabb problémákkal (akárcsak az orvostanhallgatók a kóresetekkel a klinikákon), majd ezt követően az előadásokon megtörténik a látottak tudományos, minden részletre kiterjedő magyarázata³.

Az eddig elért számítástechnikai gyakorlatokkal és a hozzájuk kapcsolódó oktatással azonban elégedetlenek vagyunk. A jövőben szeretnénk saját infrastruktúránkat, és ezen belül számítógépparkunkat olyan arányban fejleszteni, hogy a posztgraduális informatikusképzés valamennyi számítástechnikai vonatkozását saját erőből legyünk képesek biztosítani. Ennek megvalósításában igen fontos lépésnek tekinthető tanszékünknek a közeljövőben tervezett új épületbe történő átköltözése és az ezzel kapcsolatos fejlesztési programok és munkálatok.

Mint már említettem az információs menedzsment növekvő jelentőségét hazánkban is egyre szélesebb körben ismerik fel. “A piacgazdaságra való áttérésnek és az ott történő eredményes tevékenységnek mai ’információs kor’-unkban egyik döntő feltétele a mind korszerűbb információs technológiával működő információs folyamatok hatékony menedzselése, az ehhez szükséges információs menedzsereknek és szakem-

bereknek a fejlett országok tapasztalatait hasznosító kiképzése és továbbképzése.”⁴ Ennek felismerése motiválta az Ipari Informatikai Központot és az OMIKK-ot abban, hogy létrehozza a *Nemzetközi információ management alapítványt*⁵. Megjegyzendő, hogy a fenti célok népszerűsítése és minél hamarabb történő megvalósításának érdekében rendezett az OMIKK Budapesten nemzetközi szemináriumot 1990. április 24. és 27. között.

Az információs menedzserképzés magyarországi bevezetése számíthat nemzetközi támogatásra is, elsősorban az UNDP projekt keretében⁶, valamint a Delf University of Technology, az Universität Konstanz és a Glasgow University of Strathclyde szakmai támogatására is.

Tanszékünk - éppen a posztgraduális informatikusképzésre támaszkodva - közre kíván működni az információs menedzserképzés magyarországi megvalósításában is. Tervbe vette ennek egy angol nyelvű, nemzetközi hallgatóság számára nyújtott verzióját is, amelynek létrehozásánál nemcsak a szakirodalmi informatikai ismereteket, de az angol nyelvtanítás modern módszereit és tapasztalatait is fel kell használni.

Kétségtelen, hogy az informatikusképzésnek a könyvtárakról a közgyűjteményekre történő kiterjesztése hat a legközvetlenebbül a tananyag módosítására.

Az 1. táblázat az elmúlt évtizedben használt hagyományos könyvtári informatikusképzés tananyagát ismerteti. A 2. táblázat a közgyűjteményekre kiterjesztett, újonnan bevezetésre tervezett verziót mutatja be.

Szeretnék néhány rövid kommentárt fűzni a két tananyag közötti legfontosabb különbségekhez.

A második verzió újszerűségét elsősorban az eredményezi, hogy a korszerű követelményeknek megfelelően az eddiginél is jóval nagyobb teret kíván biztosítani a számítógépek gyakorlati alkalmazásának, méghozzá oly módon, hogy ezeket minél hatékonyabban sikerüljön a magas szintű tudományos ismeretekkel szintetizálni. Ez azt jelenti, hogy az általánosabb, alapozó jellegű tárgyra fokozatosan épülnek rá az alkalmazási és gyakorlati ismereteket is nyújtó stúdiumok, majd ezek együttesen a diplomamunkában kell, hogy érvényesüljenek. A hallgatónak ugyanis nemcsak azt kell bizonyítaniuk, hogy jól elsajátították a nekik nyújtott ismeretanyagot, hanem azt is, hogy a gyakorlatban is kifogástalanul és hatékonyan működőszámítógépes adat- és információfeldolgozó rendszert is képesek létrehozni. (Ha tehát nem tudnak működőképes rendszert készíteni, akkor nem kaphatnak diplomát.) Végül az államvizsgát megelőző utolsó félévben hallgatók tárgyak egyrészt segítenek a diplomamunka tudományos igényű felülvizsgálatában és újragondolásában, másrészt ötleteket kívánnak adni a létrehozott informatikai rendszer, illetve termék menedzselésében, reklámozásában és értékesítésében is.

A fentiekben az új tananyag teljes vonulatának ívét próbáltam érzékeltetni. Ezt kiegészítendő - a teljesség igénye nélkül - szeretnék néhány konkrét példát bemutatni arról, miként alakultak át a régi tantárgyak újabbakká, éppen abból a célból, hogy létre lehessen hozni a fentebb vázolt új tanterv szerkezetét.

Az alapozó tárgyak csoportjában összevontuk a matematikai bevezetést a logikával. Ami az *“Informatika és dokumentáció alapjai”*-t illeti, ezt úgy éreztük nem érdemes továbbra is külön tantárgyként oktatni; e tantárgy vonatkozó részei ugyanis mindenképpen alapelemeit képezik a többi alapozó tárgynak. Teljes mértékben új alapozó tárgy-

1. táblázat

A posztgraduális informatikusképzés tanterve és vizsgarendje 1975-1987.

Tantárgyak	I.félév	II.félév	III.félév	IV.félév	Kollokvium	Gyakorlati jegy	Szigorlat	Államvizsga
Matematikai bevezetés	12+12	12	-	-	-	1,2	-	-
Logika	12	12	-	-	-	1,2	-	-
Az informatika és dokumentáció alapjai	12	12	-	-	1	-	2	-
Információs szervezetek működése és munkafolyamatai	12	12	-	-	1	-	2	-
Bibliográfiai feldolgozás	12+6	-	-	-	-	1	-	-
Bevezetés az osztályozásba	12+6	-	-	-	1	1	2	-
Információkereső nyelvek	-	12	-	-	-	-	2	-
Az információk analitikus-szintetikus feldolgozása	-	12	-	-	-	2	-	-
Információforrások	-	-	12+12	12+12	3	3,4	4	-
Információs rendszerek elmélete	-	12	-	-	-	-	2	-
Hazai és nemzetközi információs rendszerek	-	-	12	12	3	-	4	4
Számítástechnika programozási alapismeretek	-	12	-	-	-	2	-	4
Audiovizuális technika a tájékoztatásban. Reprográfia	-	-	12	-	3	-	-	-
Információs folyamatok automatizálása	-	-	12+12	12+12	3	3,4	4	4
Speciális kollégiumok és szemináriumok. Az I-II. félévben kötelező 1 db, a III-IV. félévben kötelező 2 db hallgatása	12	12	12+12	12+12	1,3	4	-	4

2. táblázat

A posztgraduális informatikusképzés új, módosított tanterve

	Tantárgy	I.félév	II.félév	III.félév	IV.félév	Kollokvium	Gyakorlati jegy	Szigorlat	Államvizsga
1	Matematikai és logikai bevezetés	16					1		
2	Az információs szervezetek működése és munkafolyamatai	24				1		2	
3	Osztályozáselmélet	16					1	2	
4	A rendszerelemzés és a rendszerszervezés alapjai	16				1		2	
5	Számítástudományi műszaki ismeretek	12				1			
6	Információ források	16				1			
7	Szöveges képi és hangzó dokumentumok tipológiája	12				1			
8	Az információkereső nyelvek alkalmazása		20				2		
9	Adatelemzési és adatkezelési technikák		32	12		2,3			4
10	Programismeret		40	20			2,3		
11	Hazai információs rendszerek			32	16	3		4	
12	Adatbázis építési gyakorlat			24	36		3,4		4
13	Külföldi és nemzetközi információs rendszerek				24			4	
14	A dokumentáció nyelvi problémái (1. spec. koll.)		20						
15	A PRECIS alkalmazása (2. spec. koll.)			12			3		
16	Szaknyelvi terminológia (3. spec. koll.)			12			3		
17	Szakértői rendszerek (4. spec. koll.)				12	4			
18	Információs marketing (5. spec. koll.)				12	4			
19	Módszertantól az ismeretelméletig (6. spec. koll.)				12				4

ként vezettük viszont be a *“Rendszerelemzés és a rendszerszervezés alapjai”*-t, valamint a *“Számítástechnikai műszaki ismeretek”*-et is. Ez utóbbiaknak az oktatásától azt várjuk, hogy sikerül már a kezdeti időszakban is kialakítani minden hallgatóban - azokban is, akik alig vagy egyáltalán nem voltak gépközelben - a korszerű informatikai szemléletet és gondolkodásmódot.

A fentiekhez szervesen kapcsolódik a *“Szöveges, képi és hangzó dokumentumok tipológiája”* c. tantárgy, hiszen ha a hallgatók már ismerik a számítógépet, továbbá képesek a különböző rendszerek elemzésére és szervezésére is, akkor nyilvánvalóan azt is meg tudják oldani, hogy az informatika eszközzel képezze le a különböző dokumentumok valamennyi típusát. Így tehát a 2. és 3. félévekben az *“Adatelemzési és adatkezelési technikák”* a legtermészetesebb és a legharmónikusabb módon képesek konkretizálni az alapozószakaszban szerzett ismereteket. Az ugyancsak a 2. és 3. félévekben oktatott *“Programismeret”* ugyancsak egységet képez a fentiekkel, e tantárgy keretében nyilvánvalóan célorientált és alkalmazói programokról van szó, amelyek a tanult dokumentumtípusoknak megfelelő információk és adatok feldolgozására szolgálnak.

A 2. tanév megkezdésekor tehát a hallgatóknak már előrehaladott ismeretei vannak a közgyűjteményi informatika területén. Ekkor kezdjük el számukra oktatni a hazai információs rendszereket, majd ehhez kapcsolódva a 4. félévben a külföldi és a nemzetközi rendszereket. Úgy érzem, nem szorul külön bizonyításra az, hogy a fenti információs rendszerek működésének megértése, ezenkívül előnyeik és hátrányaik kiértékelése sokkal valóságosabb és gyakorlatiasabb síkon folyik, mint olyan esetekben, ahol nincs meg a kellő előkészítés. (Az alapozás nélküli esetekben ugyanis nehéz elszakadni a deszkripció szintjétől.)

Ugyancsak a 2. tanév elején kezdődik el az adatbázisépítő gyakorlat, amelynek keretében a hallgatók elkészítik diplomamunkájukat. Mód van a munkahelyen a diplomamunkához kapcsolódó szakmai problémák megvitatására és megoldására, igénybe lehet venni a tanszék számítógépparkját, ezenkívül minden hallgató az általa választott témavezetővel konzultálhat.

Röviden utalni szeretnék még az újonnan bevezetett speciális kollégiumokra is, amelyek a 2. táblázat 14-19. pontjai alatt találhatóak. Ezek között jelentős helyet foglalnak el a nyelvészeti, terminológiai és idegen nyelvismereti tárgyak. Törekedni kívánunk a magyar anyanyelvű hallgatók angol szaknyelvi tudásának a megalapozására vagy tökéletesítésére, hiszen enélkül a szakirodalmi vagy a közgyűjteményi informatika területén sem lehet hatékonyan boldogulni. Hangsúlyozni szeretném tehát azt a nézetemet, hogy a posztgraduális informatikusképzésben a számítástechnikai tanulmányok mellett az idegennyelvek ismeretének is egyre nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani. Az idegen nyelveknek - elsősorban az angolnak - a posztgraduális szakemberképzés keretében történő oktatása egyre fokozódó és egyre általánosabb kihívást jelent a nyelvpedagógiának is.

Itt szeretném megemlíteni, hogy az 1990. évi OTKA pályázaton tanszékünk is részt vett, többek között támogatást kérve a posztgraduális közgyűjteményi informatikusképzés fejlesztésére.

S végül felhívnom a figyelmet, hogy megjelent *Szepesváry Tamás* tanulmánya a Hannoverben megrendezett európai informatikusképzési szemináriumról⁷, amely sok vonatkozásban értékes információkkal szolgál az általam közölték nemzetközi háttéréhez.

Hivatkozások

1. SEBESTYÉNGy.: Egyetemi posztgraduális informatikusképzés. = Könyvtáros. 40. évf. 1990. 1. sz. 19-23. p.
2. A Genfi Könyvtárosképző Iskola működésével kapcsolatban ld.: GLUTZ-RUEDIN, B.: L'Ecole de bibliothécaires de Geneve restructure son curriculum. (A Genfi Könyvtárosképző Iskola újjászervezi tananyagát.) = ARBIDO-R 4. köt. 1989. 5. sz. 5-9. p.
3. Ibid. p. 7.
4. Alapító okirat. Nemzetközi Információs Management Alapítvány. Alapítók: Ipari Informatikai Központ, OMIKK, Budapest, 1989. dec. 1. Gépirat. 1. p.
5. Ibid. u.o.
6. Ld.: Előterjesztés az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság vezetői értekezlete részére. Tájékoztató az OMIKK oktatási tevékenységének helyzetéről és fejlesztéséről, különös tekintettel az információs menedzserképzésre. Budapest, OMIKK, 1989. Gépirat. IV. rész, 5. mell. (Az információs menedzserképzés támogatása, UNDP Projekt-vázlat.)
7. SZEPESVÁRY Tamás: Az európai információs szakemberképzés és Magyarország. Felzárkózás vagy távolodás. = Könyvtári Figyelő. 1989. 35. évf. 5-6. sz. 545-554. p.

* * *

A KÖNYVKULTÚRA SZOLGÁLATÁRA Könyvközpontot (Centre for the book) szervez a British Library. A Központ célja: kiállítások és egyéb rendezvények útján ismertetni a könyvnek mind olvasmánynak a jelentőségét és előállításának folyamatait (nyomtatását, kötését), illetve feltárni az új technikai eljárások, eszközök alkalmazásának lehetőségeit a könyvkészítésben s általában az információcserében. (Assistant Librarian, 1990. máj.)

~ ~ ~

A KÖNYVTÁRI MUNKA FOTODOKUMENTÁCIÓJÁT állította össze egy angol fotóriporter, aki a birminghami Városi Könyvtárban 10 napon keresztül az olvasó szemével nézve, de "belülről" kapta lencsevégre mindazokat az apró mozzanatokot, amelyek az olvasó igényének kielégítéséig a pultok, falak mögött lejátszódnak. A gazdag anyag (amelyet vándorkiállításon fognak bemutatni) nemcsak a munkafolyamatok részleteiről igyekszik képet adni, hanem a könyvtárosok személyiségéről is. (Assistant Librarian, 1990. máj.)